

!KUNG BOSJESMANNEN IN DE KALAHARI

door Francis VAN NOTEN

Africa (Tervuren)
vol. 11 (1965)
pp. 40-48

Notice: This material may be protected
by Copyright Law (Title 17 US Code.)

GEDURENDE de opgravingen te Lochinvar die wij voor het Museum in 1963 ondernamen ⁽¹⁾ en meer nog daarna, liet zich de noodzaak voelen een kort etnologisch onderzoek bij de Bosjesmannen te ondernemen.

In juli 1964 zijn wij in de gelegenheid geweest aan deze wens te voldoen. De Heer Richard Lee, die de steun geniet van de „National Science Foundation of the U.S.A.” nam ons mee dwars door de Kalahari en het is met hem dat wij enkele weken doorbrachten te Dobe ⁽²⁾, bij een groep !Kung Bosjesmannen. De Heer Richard Lee maakte aldaar een diepgaande studie en had op dat ogenblik reeds 9 maanden onderzoek achter de rug. Hoewel wij ons speciaal op de studie van materiële cultuur toeleiden, namen wij de gelegenheid te baat om met deze mensen, die nog met één been in het Stenen Tijdperk leven, nader kennis te maken.

Onze tocht ging van Lobatsi in NW richting, dwars door de centrale Kalahari. Op die tocht troffen wij enkele groepen Bosjesmannen aan, echter door contact met Europeanen en Bantu voor onze studie minder interessant. Zij hebben door dit contact een deel van hun originele cultuur verloren en zelfs troffen wij er aan die tot in Johannesburg waren geweest om er in de mijnen te werken!

Gedurende onze tocht naar Dobe hadden wij gehoopt nog echt primitieve groepen tegen te komen, doch hierin werden wij teleurgesteld. Na enkele dagen kwamen wij op onze eigenlijke bestemming aan: *Dobe*.

De groep !Kung te Dobe, leeft niet meer in het Stenen Tijdperk. Door contact met Bantu (Tswana en Herero) hebben zij sinds enkele decennia een deel van hun stenen, benen en houten werktuigen vervangen door ijzeren voorwerpen. Het is vooral voor het aanmaken van snijdende werktuigen en in de eerste plaats pijlpunten dat de superioriteit van ijzer zal gebleken zijn. Naast de fijne pijltjes die de Bosjesmannen nu zelf maken met behulp van stukjes ijzerdraad, verkregen zij in ruil voor huiden: speerpunten, bijlen en messen. Dit ijzer en de enkele kookpotten, kroesjes en kannetjes in metaal daargelaten, mogen wij zeggen dat het hier om

mensen gaat waarvan de levenswijze nog zeer dicht staat bij die hunner voorouders, die in de prehistorie leefden. In de eerste plaats dient hier de economie vermeld. Deze is onaangetast en wat men in de prehistorie mesolithisch noemt. Inderdaad leven de !Kung uitsluitend van ingezamelde vruchten zoals noten, zaden, wortels, alle mogelijke eetbare planten en dieren. De opbrengst van de jacht, die overigens meestal klein is, komt dit mager en een-tonig diëet aanvullen.

Onze aankomst te Dobe zal ons altijd bijblijven. Daar zij van ver reeds het geluid van onze Land-Rovers hadden gehoord, kwamen zij toegelopen vanuit hun nederzetting en stonden ons op te wachten. Toen wij uit de wagens stapten, had een langdurig overenweer gegroet en handgeschud plaats. Dadelijk vroegen zij ons om tabak. Hierop zijn zij letterlijk verzot en zij geven er alles voor. Normaal roken zij de losse tabak, die zij in stukken bladeren van de Bantu krijgen, in benen of houten pijpjes. Doch zij versmaden geen sigaretten. Daar zij bijna ononderbroken de rook zeer diep inademen, schiet er van een sigaret na een paar minuten, slechts een gloeiend puntje over.

Wat het eerste opvalt, is hun kleine gestalte. Niettegenstaande hierop voorbereid, verraste het ons. Velen zijn slechts 1,50 m groot, sommigen bereiken 1,60 m, enkelen zijn groter. Niet alleen hun kleine gestalte doet vreemd aan, doch gans hun verschijning. Hun gelaat met de innemende glimlach laat een oprechte vriendelijkheid en een grote openhartigheid vermoeden. Zowel kinderen als ouderlingen kwamen ons opgeruimd lachend tegemoet gelopen. De sieraden, vervaardigd uit kraaltjes van de schelp der struisvogeleieren, en dikwijls ook uit moderne glazen kraaltjes, dragen bij tot hun speciaal uitzicht. Daarbij komt nog, hun kledij, die volledig uit geschoren huiden is vervaardigd. Zij gelijken helemaal niet op Negers. Hun gelaat is plat en iet of wat driehoekig van vorm.

(1) Van Noten, F.: Archeologische opgravingen in Rhodesië, 1963. Africa-Tervuren, X, 1, 1964, pp. 1-7, 4 foto's.

(2) Zie kaartje in: Van Noten, F.: Nouvelles fouilles à Lochinvar (Zambia), 1964. Africa-Tervuren, XI, 1, 1965, pp. 16-22, 9 foto's.

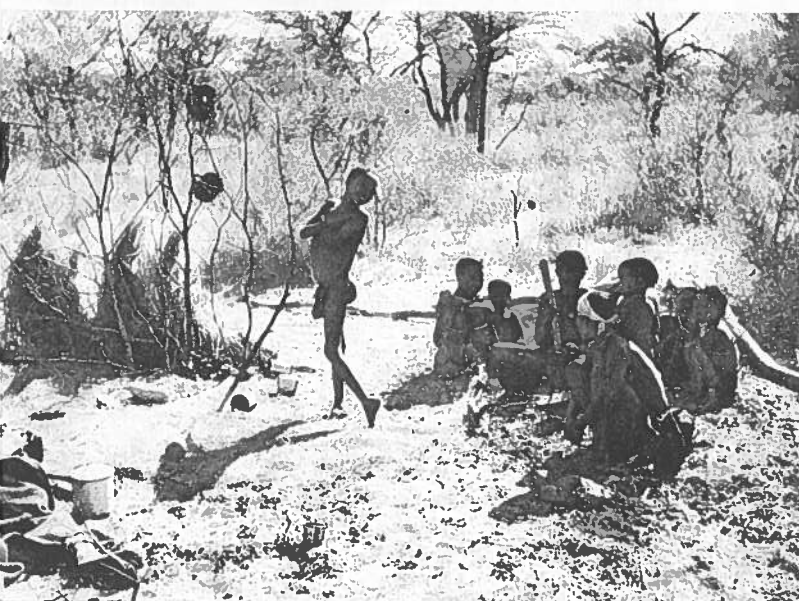
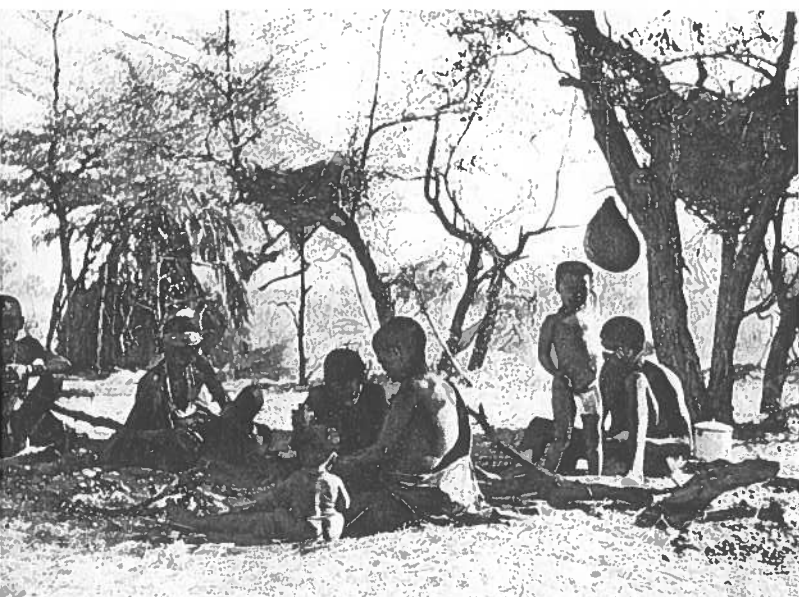
De lippen zijn soms dun. De ogen vooral vallen op omdat zij als het ware volledig zijn dichtgeknepen; het is inderdaad de Mongoolse plooi die maakt dat de ogen blijkbaar schuin staan. De neus is erg plat en breed. De jukbeenderen zijn scherp en steken uit. Op het eerste gezicht horen deze mensen eerder in Oost-Azië thuis dan in Zuid-Afrika. Hun huidskleur is geelachtig bruin getint, doch daar zij zich slechts eens in maanden wassen, spreken wij liever van een grauwwachtig uitzicht.

De mannen dragen een broekje dat niets meer is dan een driehoekige lederen lap, die tussen de benen zit en waarvan de hoeken achteraan worden vastgeknoot. De vrouwen dragen als voornaamste kledingstuk een groot schort, dat tot op de knieën hangt, en dat, in sommige gevallen, overdadig met kralen is benaaid. Een band van kraaltjes boordt in vele gevallen dit schort af. Daarbij dragen de vrouwen een groot antilopenvel als mantel of „karos”. Dit vel wordt met een lederen riem op de heupen vastgebonden en kan ofwel gewoon omlaag hangen, zodat het bovenlichaam bloot is, ofwel kan één poot over de rechter schouder geslagen worden, zodat de twee poten van het vel op de borst kunnen vastgeknoot worden. Niet alleen is dit een goede bescherming tegen de koude, doch de zak die aldus op de rug ontstaat, kan dienen om noten in te vervoeren en ook om kleine kinderen in te dragen, hoewel dezen meestal op de linkerheup van hun moeder zitten. Vóór de puberteit dragen meisjes kleine schortjes die met kraaltjes worden afgeboord. Wanneer zij zeer klein zijn, dragen zij een lapje volledig met kraaltjes bezet. Kleine jongens lopen naakt.

Dobe wordt gevormd door 8 kleine hutten en windschermen, waarin 12 volwassenen en een 8-tal kinderen leven. Het aantal inwoners was echter wisselvallig en het werd ons nooit duidelijk wie eigenlijk permanent te Dobe woonde. Dikwijls inderdaad staan hutjes een tijd verlaten, doordat hun bewoners op bezoek zijn bij familie. Omgekeerd zijn nu en dan familieleden op bezoek, die soms slechts voor één dag komen, soms voor langer. In feite gaat het om een groepje gevormd door enkele ouderlingen, hun gehuwde kinderen en de kleinkinderen. Een systeem van familieverwantschap ligt dus aan de basis van hun samenleving. Exogamie geldt, doch hun systeem is nu eens patri- dan weer matrilokaal. Elke familie heeft zijn hutje met

De oude Neishi gaat noten inzamelen. Onderweg speurt hij naar wild. Hij spreidt zijn net uit, teneinde het met lang gras te vullen; daarin zal hij later de noten dragen. Het net als een grote worst dichtgebonden, wordt als een rugzak gedragen.

eigen vuur. Bezoekers slapen hier en daar bij het vuur : voor hen is geen speciale slaappleats voorzien. Voor onze aankomst was Kasupe, een oud man, wiens dochter te Dobe was gehuwd, geïetst door een soort wolfijzer, door Herero uitgezet voor het vangen van luipaarden. Hierdoor had hij een vreselijke wonde boven de linker enkel. Kasupe was er erg aan toe en door een verettering van de wonde was hij stervende. Enkele dagen na onze aankomst te Dobe werd hij van zijn woonplaats daar naartoe gebracht om door ons verzorgd te worden. Doch met hem kwamen zijn vrouw en kinderen. Voor hen werd een rudimentair windscherm opgericht : enkele takken in een gebogen lijn slordig in de grond gestoken en daarop wat gras gesmeten. In dit geval was het veeleer een plaatsaanduiding dan een hut. Het schamele bezit werd ofwel aan de voet van dit scherm neergelegd, ofwel opgehangen aan de takken.

Typisch zijn de kleine halfbolvormige hutten waaraan meer of minder zorg wordt besteed naargelang het seizoen. In de natte zomer worden de hutjes goed opgebouwd en met een dikke laag gras bedekt teneinde de regen buiten te houden. In de droge, nochtans koude winter wordt minder aandacht aan de woning besteed ; daar waar een hutje gebouwd wordt, is het slechts slordig ineen gestoken en met weinig gras bedekt, dikwijls ontbreekt het dak, soms zelfs is het niet meer dan een eenvoudig windscherm. De deuropeningen, waarvan wij verwachtten, dat zij alle naar het centrum van de nederzetting zouden wijzen, doen dit slechts nu en dan. Naast enkele hutjes die soms als de kern van de nederzetting kunnen aanzien worden, en waarvan de openingen slordig weg naar het midden wijzen, zijn er andere die anders georiënteerd zijn. Ook het grondplan van de schikking der hutten zelf is, hoewel meestal min of meer cirkelvormig, soms erg onregelmatig en is naargelang de omstandigheden lang uitgerokken, of schijnbaar willekeurig. Soms zetten een moeder en haar getrouwde dochter hun hutjes vlak bij of zelfs met de rug tegen elkaar. Ouderlingen die ietwat asociaal zijn, slaan hun hut op aan de rand van de nederzetting. Het viel ons op, dat in de meeste dorpen die wij bezochten, de plaats van de bomen een rol speelde, en dat de schaduw werd opgezocht. Kleine bomen tenandere worden ook aangewend als schabben.

Gezicht in de nederzetting tijdens een maaltijd. Twee oude vrouwen (links) eten bij een jonge familie. Let op de schabben in de bomen. Kinderen spelen overdag in de overigens verlaten plaats. Let op de 2 verschillende hutvormen. De stervende Kasupe ligt bij zijn haard, voor zijn rudimentaire windscherm ; rechts zijn familie.

Huiden, vlees, noten en ander voedsel, ook werktuigen worden op een laag gras in boompjes gelegd. Magen van wilde zwijnen worden aan de takken der bomen opgehangen, en dienen als waterreservoirs.

Voor de opening van elke woning bevindt zich een vuurtje, waarop de inwoners koken. Deze plaats wordt altijd erg rein gehouden: dagelijks worden as en afval verwijderd en liefst buiten het dorp op een hoop geworpen. Een vuur, soms een groep van 2 of 3 vuurtjes, kan aanzien worden als „focus” van de nederzetting. Daar zitten meestal enkele mensen samen, om er te praten, om er bij mekaar te zitten, nu en dan om er te eten.

De materiële cultuur van de !Kung is zeer arm. Een inventaris van hun bezittingen is vlug klaar. Naast hun klederen en de sieraden die wij hierboven beschreven, zien wij de mannen in het bezit van één of twee bogen en een pijlenkoker met pijlen. De boog zelf is klein en van het meest eenvoudige wat men zich kan indenken. Hij is weliswaar verstevigd met reepjes van pezen gemaakt. De koord is ook van pezen vervaardigd. De boog wordt nooit afgespannen. Hiermee schieten de Bosjesmannen kleine vergiftigde pijlen af van het samengestelde type. Deze pijltjes bestaan uit een fijne rieten schacht, een houten of benen tussstuk en een kleine ijzeren punt waarvan de steel met gif is ingesmeerd. Deze drie delen worden door kleine rieten stukjes, die met pezen zijn verstevigd, samengehouden. Vroeger was de punt uit been of hout vervaardigd. Verder beschikken de !Kung voor de jacht over een korte speer. De graafstok die niets meer is dan een aangepunte stok, wordt hier zonder verzwaring gebruikt. Hij wordt zowel door mannen als door vrouwen aangewend. Hij dient in de eerste plaats voor het ontgraven van eetbare wortels. Doch de punt ervan wordt nog voor een heleboel doeleinden gebruikt, als daar zijn: het openen van meloenen, het uitrafelen van Sansevieriabladeren om er touw mee te maken, enz. Andere gebruiksvoorwerpen zijn: draagnetten uit touw gevlochten, strikken, ijzeren haken aan meterslange stokken bevestigd, waarmee hazen uit hun leger worden gehaald en spatels waarmee in het vuur wordt gescharreld. Als inhoudsvaten hebben zij de struisvogeleieren en de Baobabvruchten. Water bewaren zij ook in magen van dieren. Bij dit alles komen nu blikjes en een paar geëmail-

Een jongetje en een meisje haalden zopas water uit de diepbron. Grootmoeder zit bij de haard van haar gehuwde zoon; let op de spatel. Een jong meisje met op haar schoot haar nichtje.

Een ouderling haalt 25 jaar oude herinneringen op, toen hier hun woonplaats was. Hij draagt een moderne oorhanger.

leerde potten, die zij van de Bantu verkregen. Keramiek hebben ze niet, wel een kleine houten mortier die zij, lang geleden, zouden hebben ontleend? Vuur werd oorspronkelijk gemaakt met de vuurboor, nu echter gebruiken de !Kung een vuurslag.

In de hutjes leggen zorgzame vrouwen zacht gras neer om er een soort „mat” mee te maken om op te slapen. Naast huiden die rondslingeren, treffen wij in de hut niet meer dan enkele struisvogeleieren, Baobabvruchten waarin de rode kleurstof wordt bewaard, die dient om de „karossen” te kleuren, soms een paar conserveblikjes en hier en daar een ijzeren kookpot aan. Aan de binnenkant hangt men boog en pijlenkoker op. De graafstok steekt soms in het dak. De kleine lederen zakjes, die zowel door mannen als door vrouwen gedragen worden, deze laatste met kraaltjes versierd, worden aan de hutwand opgehangen. Bij de mannen zitten daarin hun mes, pijpje en tabak, vuurslag, pijlpuntjes, koord en een draagnet. Bij de vrouwen vinden wij hetzelfde rookgerief, kralen en naaigerief. De bouw en de zorg van de hut is de taak van de vrouw. Het hangt dus van haar af of de woning netjes is of niet. De jonge Bao hield haar domein erg zuiver door alles aan touwtjes omhoog te hangen in plaats van laten rond te slingeren. Haar hut was ook steviger gebouwd.

De kunstzin van de !Kung komt tot uiting in het

Oude vrouw ontsteekt haar pijpje met een smeulend kooltje; haar neus is door een ziekte aangetast.

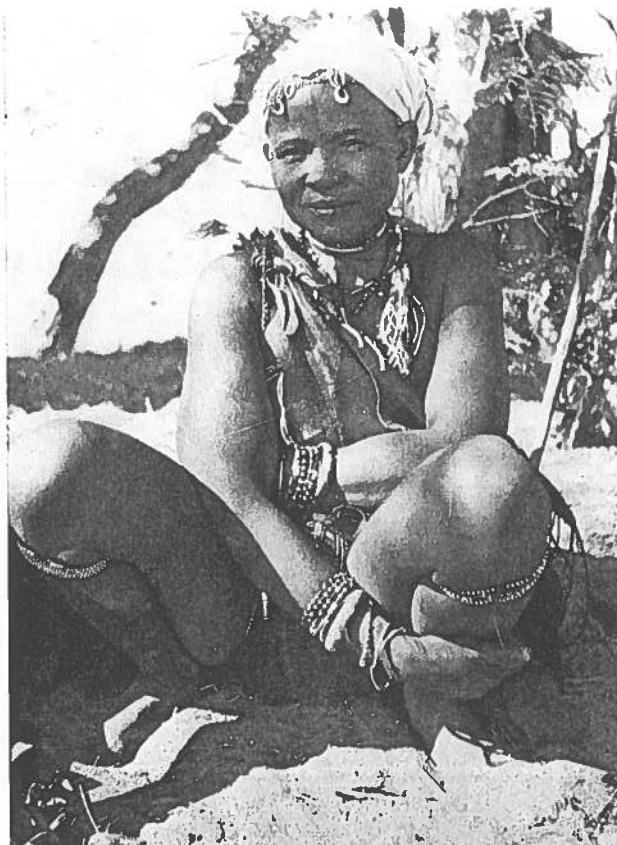
versieren van hun klederen; zowel die der mannen als die der vrouwen worden met kraaltjes opgesmukt. Verder beperkt zich hun kunstzin ertoe, wat de plastiek betreft althans, dat kinderen tijdens het regenseizoen met klei dierenfiguurtjes boetseren.

Het is moeilijk met deze mensen te „spreken”. Het !Kung werd nooit te boek gesteld, zodat Richard Lee aanvankelijk moest beroep doen op een tolk (de zoon van het Tswanahoofd van de streek). Later echter kon hij zich reeds verstaanbaar maken in het !Kung. Het betreft hier een click-taal waarin een 5-tal clicks (zuig- en smakgeluiden) voorkomen. Deze taal, vol dergelijke, voor ons ongewone klanken, is daarom niet minder harmonisch. Vooral moesten wij gezangen van meisjes bewonderen, waar het echter meestal gaat om melodieuze klanken met weinig of geen woorden. Ook begeleiden dergelijke gezangen de dansen en bezweringen, doch hierover verder.

De economie is van de meest eenvoudige. Zij kennen landbouw noch veeteelt en bezitten zelfs geen kippen of enig ander kleinvee. Zij hebben alleen honden, die zij gebruiken voor de jacht. Hun voornaamste voedsel komt van het inzamelen van noten en eetbare wortels, dit gans het jaar door. Tijdens de zomer echter hebben zij ook bessen en zaden ter hunner beschikking. De Mangetti-noten vormen het hoofdbestanddeel van hun voeding.

ongevrouw die niet tot de groep behoort, met haar kindje.

Andere, voor ons vreemde jonge vrouw op bezoek. Zij is van het „mongoloïde” type.

Deze noten worden aangehaald door de vrouwen, die ze een 6-tal km ver moeten gaan zoeken, waar zij als een tapijt onder de bomen liggen. De vrouwen sleuren bijna dagelijks kilo's noten in hun „karos” naar hun woonplaats. Daarnaast voorziet de jacht in het nodige vlees. Dit is het werk van de man. Wild is schaars en dikwijls komen de jagers met lege handen thuis. Tijdens ons verblijf werd ongeveer één wild varken of één antilope gesloten per week. Het valt echter voor, dat weken voorbij gaan zonder vlees. De jachtbuit wordt met vreugde in het dorp onthaald. De man die het eerst het dier raakte, wordt als de eigenaar ervan aanzien, doch dit betekent niet dat hij de buit alleen oppeet. Hij zal integendeel het dier verdelen, zodat iedereen wat heeft. De huid en eventueel de horens houdt hij voor zichzelf.

Iedere familie kookt zelf haar voedsel. De noten die nog hun buitenste schil hebben, worden gekookt, waarna de schil er wordt afgebeten. Dan wordt de zeer harde noot gekraakt tussen twee stenen; soms eerst nog geroosterd, waarna de pit wordt opgegeten. Soms ook worden de pitten in de mortiers fijngestampt tot een brij. Vlees wordt gewoon, schijnbaar in willekeurige brokken gesneden en in een ijzeren pot gekookt. Voor zover wij hebben kunnen vaststellen, wordt het vlees niet gebraden. De gastvrijheid is groot. Het is niet zeldzaam

iemand te zien neerhurken bij het vuurtje van zijn buur om er van diens noten te eten. Ouderlingen die niet langer bekwaam zijn voor zichzelf voedsel te verzamelen, krijgen dit van hun kinderen. Alcoholische dranken zijn onbekend.

Het is, naar wij menen, overbodig, hier aan toe te voegen, dat alles van een gedood dier dient: de huid, de beenderen, de ingewanden, de pezen en de horens. De beenderen worden zorgvuldig stukgeslagen, teneinde er het lekkere en voedzame merg uit te halen, waarna zij door de honden worden opgegeten. Been wordt echter nog gebruikt voor het maken van tussenstukken van pijlen, pijpjes, vroeger ook voor naalden en pijlpunten.

Veel wordt gesproken over de „migrerende” Bosjesmannen. Te Dobe is dit echter niet het geval. Zij hebben inderdaad al wat zij wensen in hun bereik: Mangetti op enkele km, wild, hoewel schaars en waarvoor soms wel ver moet gegaan worden, doch vooral water. Niet ver van het huidige Dobe bevindt zich aan de rand van een ondiep bekken, dat zich gedurende het regenseizoen volledig met water vult, een grot waarin op enkele meter diepte zich een kleine hoeveelheid grondwater bevindt. De groep verplaatst zich om de paar maanden, doch de nieuwe woonplaats bevindt zich altijd binnen het bereik van de watervoorraad. Waarom hij eigenlijk verhuist, is voor ons ingewikkeld om be-

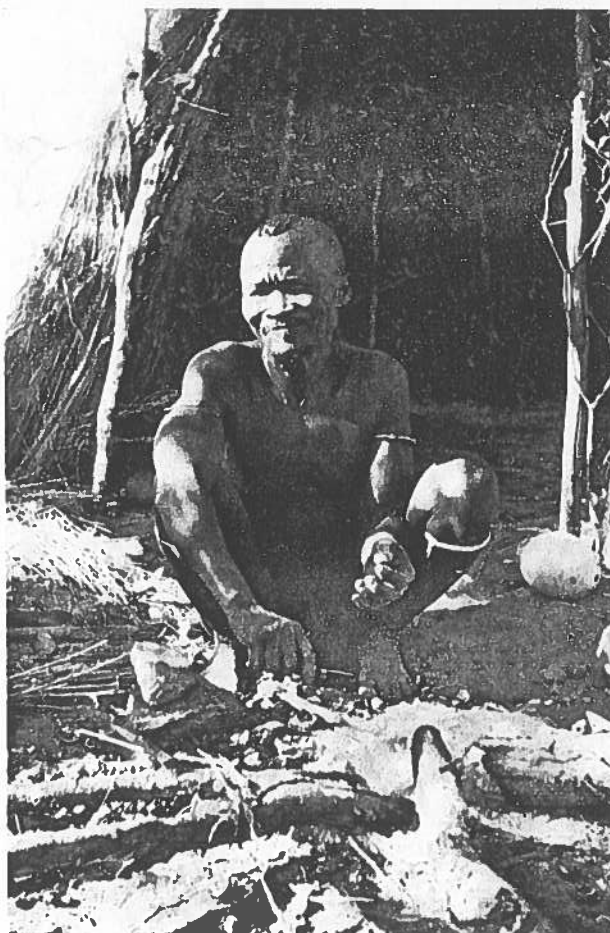
grijpen, daar er soms schijnbaar geen reden toe bestaat. Wel weten wij, dat bij het wisselen van de seizoenen hij zijn dorp achterlaat en elders een nieuw bouwt, waarbij hij van de gelegenheid gebruik maakt om hutten op te richten aan het nieuwe klimaat aangepast. Ook verlaten de !Kung de wederzetting wanneer iemand sterft. Alles wat aan de dode toebehoorde, wordt niet meer aangeraakt. Men begraaft de afgestorvene op een afgelegen plaats.

Toen we ongeveer een week te Dobe waren, kregen wij iets te horen over hun begrip van eigendom. Een groep !Kung was zich, zonder iemand op voorhand te verwittigen, aan de andere zijde van de bron komen vestigen. Dit met het doel, mee te kunnen genieten van onze aanwezigheid, in de eerste plaats van de tabak, die wij gewoon waren uit te delen. Voordat wij eigenlijk wisten wat er gebeurd was, kwam op een morgen de oude Neishi bij ons zijn beklag doen over dit feit. De „Anderen” waren toegekomen en hadden hutten gebouwd. Hij begreep het niet en wij moesten zorgen dat ze weer vertrokken. Vreemd was, dat hij zich daarvoor tot ons wendde. Hiervoor mogen wij misschien een dubbele verklaring geven: enerzijds maakten veel familieleden en kennissen deel uit van de „Anderen”, en wou hij ze daarom niet zomaar te lijf gaan, anderzijds hield hij ons voor superieur en meer aangewezen om de rol van rechter te spelen. Vertegenwoordigers van beide groepen waren weldra aanwezig en er werd aanvankelijk kalm over en weer gepraat. Later echter kwamen meer mensen naar de debatten luisteren, ook vrouwen en kinderen, en werd de toon sterker. Niet in het minst waren wij in de ruzie geïnteresseerd, omdat het zeer uitzonderlijk voorvalt 2 groepen !Kung aldus te zien twisten, maar ook hoopten wij, dat tijdens deze belangrijke besprekingen, de ware leider van onze groep zou op het voorplan treden. Doch hierin werden wij teleurgesteld. Alle mannen, zowel ouderlingen als jonge mannen namen aan de discussie deel. De ouderling die wij voor het dorps-hoofd hielden, was het gesprek vlug moe en ging weg. Zijn zoon echter nam heftig aan de discussie deel. Vlug bleek, dat er niet alleen werd geredetwist over wie recht had op de voordelen van onze aanwezigheid, doch ook over het feit dat er, volgens Neishi, niet genoeg water was om een tweede

Dochter van Kasupe bezig met het stukslaan van noten aan de hand van 2 stenen. Oude vrouw haalt de pit uit een zopas gekraakte noot, die werd geroosterd. Achter haar ligt een opgevouwen kartonnen doos. Een meisje met een Europees weefsel als hoofddeksel, kijkt toe.

groep te onderhouden. Daarbij kwam nog, dat de leider van de nieuwe groep ervan beschuldigd werd, ooit eens iets van Neishi te hebben genomen en nooit te hebben teruggegeven: diefstal is een vreselijke misdaad. Verbaasd waren wij ook, toen een oude vrouw, die de debatten beu was, rechtstond en uitriep: „Dobe is van mij, het is altijd van mij geweest!” Wij hebben inderdaad kunnen vaststellen, dat de voorouders van deze mensen daar reeds tientallen jaren moeten geleefd hebben. Wij bezochten overblijfselen van oude dorpen die zeker 25 jaar oud waren. De oude Neishi verklaarde tenslotte dat hij boog en pijlen zou gebruiken om tegen de „Anderen” oorlog te voeren, hoewel, voegde hij eraan toe, het zou geleden zijn van sinds zijn jeugd! De discussies duurden dagen en tenslotte is de nieuwe groep moeten vertrekken.

Bij ons vertrek had een grote dans plaats. De groep te Dobe was te klein om voor ons te dansen en zij vroegen ons meer mensen te halen uit nederzettingen, zowat 30 km daar vandaan. Aldus brachten wij enkele tientallen mannen en vrouwen samen. Bij deze gelegenheid dansten de mensen van Dobe zonder wrok zij aan zij met de „Anderen”. Het feest begon bij het vallen van de duisternis, nadat de magen gevuld waren met noten. Men had een groot vuur aangelegd, waarrond zich de vrouwen schaarden, in een kleine kring, dicht bij elkaar gezeten. Daarrond werd gedanst door de mannen. De vrouwen zongen, en klaptten het ritme met de handen. De mannen dansten op dat ritme en bewogen zich traag voort in de tegenovergestelde zin van het uurwerk, al dansend met korte pasjes, stampend op de grond. De dansratelaars, om hun benen gewikkeld, accentueerden het ritme. Sommigen hielden een wandelstok in de handen. Soms zongen zij mee. Een tweede vuur, wat verder aangelegd, diende om bij uit te rusten en om zich te warmen. Inderdaad, niettegenstaande het exiterende ritme, had men soms kou. Het vroom ook. Nu en dan verhief zich een der vrouwen, om met gespreide armen een toertje met de mannen mee te dansen, alsof zij dansend een kraanvogel nabootste. Twee mannen kwamen meermaals in trance. Zij hielden dan op met dansen, bleven bij iemand staan, liefst er achter, en legden beide handen op de borst, op de schouders of op het hoofd van een „patiënt”. De man in trance ging dan aan het beven, waarbij hij ook een trillend geluid maakte. Met de handen

Familie bij het avondmaal. Hier worden de noten eerst gekookt (links). De oude Neishi haalt geroosterde noten uit de gloeiende as.

Twee oude vrouwen die tot de nieuw aangekomen groep behoren. Zij maken kraaltjes uit de schelpen van struisvogel-

bracht hij de trillingen van zijn lichaam over op dat van zijn patiënt. Na enkele seconden slechts richtte hij zich eensklaps op, strekte de armen, en stootte een zeer schril, sterk geschreeuw uit, waarna hij in zwijm viel, naar een volgende patiënt ging, ofwel verder ging dansen. Eerst kwamen diegenen aan de beurt die een verzorging het meest nodig hadden. Daarna werden ook de anderen behandeld. Het gaat zowel om het uitdrijven van slechte geesten, die de oorzaak zijn van ziekten, als om het beschermen ertegen. Zo werd de onsympathieke leider van de „Anderen” gedurende die nacht telkens weer opnieuw behandeld, teneinde hem tot betere inzichten te brengen. Deze mannen die in trance verkeren, lopen door het vuur. Een van hen dook op een bepaald ogenblik, met zijn hoofd in de grote hoop gloeiende as, die 's morgens van een ganse nacht stoken, was overgebleven. Dit was teveel voor de omstaanders. Hij werd gevat en daar hierdoor zijn trance blijkbaar was gebroken, viel hij in bezwijming. Hij werd neergelegd en door enkele vrienden weer tot het bewustzijn gebracht. Deze mensen menen dat zij in trance gekomen, door het schijnbaar eentonig, doch opzweepend gezang en gedans, in contact zijn met geesten van afgestorvenen. Zij geloven, dat al wat hun overkomt, zoals ziekten en dood, door de voorouders gewild is. Door de trance willen zij deze geesten beïnvloe-

eieren. Een ijzeren pinnetje in een stokje bevestigd, dient als boor.

den.

Een ander staaltje hiervan zagen wij toen de oude Kasupe, die op sterven lag, op een bepaalde middag er zo slecht uitzag, dat de vrouwen van het dorp begonnen te zingen om te helpen hem van de dood te redden. Acht vrouwen zaten in een halve cirkel voor Kasupe, in hun midden het gewone haardvuur. Zij zongen en klaptten in de handen. Twee vrouwen kwamen in trance en poogden de stervende te redden door hun handen op Kasupe's lichaam en hoofd te leggen. Een ouderling liet Kasupe rook opsnuiven van gloeiende houtskool die hij in een schelp van een schildpad, onder zijn neus duwde. Ook kauwde hij boomschors en streek het op Kasupe. Iedereen, kinderen zowel als wij, waren bij deze uitdrijving aanwezig. De vrouwen namen het geval als doodgewoon op en nu en dan staakten zij hun gezang om een paar woorden tot mekaar te zeggen of om kinderen te berispen. Toen zij achteraf zagen dat wij de ganse plechtigheid op band hadden vastgelegd, vonden zij dat bijzonder grappig. Zij schaterden het uit van het lachen. Tevoren hadden alleen wij gepoogd Kasupe te genezen, doch nadat na een tiental dagen, geen merkbare verbetering te zien was, hadden deze vrouwen besloten, ons een handje toe te steken. Kasupe genas.